

PRIKAZI I OCJENE

Petar Šimunović

Uvod u hrvatsko imenoslovlje.

Golden Marketing – Tehnička knjiga: Zagreb 2009.

Rijetko se koji znanstvenik može pohvaliti djelom koje s podjednakim zanimanjem iščekuje i običan čitatelj i znanstvenik. Akademik se pak Petar Šimunović može pohvaliti čitavim bibliotečnim nizom koji je izazvao veliki odjek i među znanstvenicima i u općoj javnosti. U biblioteci *Izabrana djela Petra Šimunovića* dosada su objavljene sljedeće knjige: *Bračka toponimija* (uzoran primjer toponomastičke obradbe jednoga područja), *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora* (u knjizi se višerazinski obrađuju različiti toponimijski punktovi na istočnoj obali Jadranskoga mora, a osobito su vrijedni popisi obalnih apelativa koji su se odrazili u toponimiji) i *Rječnik bračkih čakavskih govora* (uzoran primjer dijalektnog rječnika, primjenjiv i standardolozima za popunu leksičkih praznina u hrvatskome standardnom jeziku). Godine 2009. otisnuta je i peta knjiga u navedenom nizu – *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*.

Već sam naslov nove knjige napućuje čitatelja kako je riječ o knjizi udžbeničkoga tipa, a njezina je primjenjivost za onomastičare velika i raznolika. S jedne strane, riječ je o knjizi koju Šimunović ostavlja budućim naraštajima hrvatskih onomastičara. Knjiga nije samo zbirka definicija i tumačenja, ona daje primjere primjene naučenoga, razrađuje znanstvenu metodologiju, nudi vrela i bibliografske minimume za svaku obrađenu onomastičku temu te time postaje nezaobilazno štivo i priručnik za pisanje znanstvenih radova onomastičarima početnicima. Etabliranim su pak onomastičarima posebno zanimljiva poglavlja *Literarna onomastika* (341–362) i *Uvod u imensku stilistiku* (363–368) u kojima se obrađuju dosad podzastupljene teme u hrvatskoj onomastičkoj literaturi. Kako je onomastika interdisciplinarna znanost, u Šimunovićevoj knjizi nahodimo i poglavlja koja su od osobite važnosti za kroatiste standardologe. Tako bih hrvatskim pravopiscima i lektorima preporučio poglavlje *Krematonimi* (371–382) u kojemu se autor pozabavio kategorijom „imena na samome rubu proprijalnosti pridruženih nekim stvarima, proizvodima, proizvedenima u velikim količinama“ koji su danas vrela velikih jezikoslovnih nedoumica.

Svaki je od dijelova knjige, osim metodologijom, oglednim primjerima i bibliografskim minimumima, popraćen odgovarajućim zemljovidima, grafikovima i ostalim potrebitim slikovnim materijalom. Kako se temeljnim područjima onomastičkih istraživanja, antroponimijom i toponimijom, autor

opširnije bavio u svojim brojnim znanstvenim člancima i knjigama (ponajprije u *Hrvatskim prezimenima*, *Bračkoj toponimiji* i *Toponimiji hrvatskoga jadranskog prostora*), opširnije ću se osvrnuti na teme na koje su se hrvatski onomastičari rjeđe osvrtnali.

Krenimo redom. U početnome dijelu knjige *Uvod u imenoslovlje* (15–60) autor iznosi temeljne nazive i postavke onomastičke teorije; bavi se odnosom između onomastike i objekta imenovanja, odnosom imena i imenice, funkcijama imena te odnosom imena i dijalekta. Osobno su mi zanimljivi podatci o negdašnjemu rasprostiranju hrvatskih narječja te pregled seoba govornika pojedinih narječja i dijalekata, a pogotovo Šimunovićev pogled na dubrovački dijalekt (str. 54.). Naime, dubrovački se dijalekt do 1990. uglavnom promatrao u odnosu na susjedne istočnohercegovačke i crnogorske govore, dok se utjecaj južnočakavskih govora uglavnom držao adstratnim i kao takvim novijim te se zbog toga nije osobito proučavao iako novija naglasoslovna i dijalektološka istraživanja pokazuju da su sveze južnočakavskih i novoštokavskih ijekavskih govora na prostoru između Neretve i Boke kotorske (a poglavito na dubrovačkome području) raznorodne, raznovremene, ali i dubinske. Šimunović i na tome primjeru pokazuje kako je spreman uvažiti nove spoznaje te preispitati (a po potrebi i preinačiti) neka uvriježena mnijenja.

U drugome se dijelu knjige – *Život imena* (61–140) – donose kratki životopisi istaknutih južnoslavenskih onomastičara, prikaz razvoja istraživačkih metoda te stanje onomastičkih istraživanja u Hrvatskoj (upućuje se na bitne onomastičke časopise i skupove te članke po pojedinim onomastičkim granama – posebno se zanimljivima i egzotičnima danas čine ideologizirana imena nadijevana nakon Drugoga svjetskog rata), donosi se mali priručni rječnik hrvatskih onomastičkih naziva, vrela za toponomastička istraživanja (katastri, povijesni ratni zemljovidi, urbari)... U završnome se dijelu drugoga dijela knjige Šimunović pozabavio etimologijom (tradicionalnom i suvremenom) posebno se osvrnuvši na predslavenska i slavenska imena. U poglavlju *Politika i pragmatska imena* (123–125) autor proučava dvojezična imena istarskih gradova, standardizaciju imena prema novoštokavskoj normi (navode se danas već pomalo zaboravljeni primjeri nakaradne standardizacije kao što su *Crnomijerac* < *Črnomerec*, *Dionice* < *Delnice*) te o zavičajnim likovima imena. Posebno ističem primjere neustaljenih prezimena hrvatskih književnika kao što su *Đorđić/Đurđević*, *Nale/Nalić/Nalješković*. Navedeni me primjeri potiču da ukažem na činjenicu da se u hrvatskim medijima (pa i u znanosti) ne poštuju prozodijske značajke mjesnih govora čak ni u slučajevima kad ne odstupaju od pravogovorne norme hrvatskoga standardnog jezika (dok se svako odstupanje posebno naglašuje kad se medijska osoba želi iskazati kao govornik, a znanstvenik kao poznavatelj pojedinih narječja i dijalekata)

te se prezimena hrvatskih velikana često krivo naglašuju (naglašuje se *Nalješković* umjesto mjesnog *Nalješković*, *Đurđević* umjesto *Đurđević*), baš kao i pojedini ojkonimi (izgovara se *Šestánovac* umjesto *Šestanovac*, *Dóljani* umjesto *Dõljāni*), prezimena voditelja pojedinih televizijskih emisija (npr. *Ĵarak* umjesto *Ĵarak*; rod *Ĵarak* potječe s Trebimlje u Popovu te se njihovo prezime izvodi od apelativa *jàrak* ‘osoba koja priprema konja za borbu’ < tur. *yaraklamak* ‘pripremati konja za borbu’, a ne od apelativa *jàrak* ‘prokop’) ili športaša (čak i onda kad se sami nositelji prezimena zbog toga bune poput nogometaša Slavena Belupa koji nosi prezime *Čävāl*¹, a ne kako ga športski novinari uporno krivo izgovaraju *Čavāl*). U potpoglavlju *Ime i jezična norma* (125–137) autor, između ostaloga, donosi i primjere preimenovanja pojedinih sela u vojvođanskome dijelu Srijema koja su do Domovinskoga rata bila naseljena Hrvatima (Kukujevci su se tako nastojali preimenovati u Lazarevo, a Gibarac u Dušanovo). Nepoštivanje se izvornih likova imena očituje i u imenima vijadukata i nadvožnjaka. Tako se nadvožnjak nad *Crnom rikom* kod Ploča naziva *Crna rijeka*, a na južnome ulazu u selo *Badžula* stoji, kao da je natpis postavio kakav nestašni pučkoškolic, *Badula*.

Treći dio knjige nosi naslov *Antroponimija* (141–208). Najveći je dio toga dijela knjige posvećen osobnim imenima kao najstarijim hrvatskim spomenicima, potvrđenima od VIII. stoljeća. Autor iznosi semantičku i tvorbenu raščlambu antroponima te čitatelje upozorava na važne izvanjezične činjenice koje su utjecale na razvoj i promjene hrvatskoga fonda osobnih imena (primjerice utjecaj odredaba Tridentskoga sabora 1545. – 1563. na povećanje udjela kršćanskih imena). Uz poglavlje o prezimenima autor donosi i pregled literature o hrvatskim prezimenima po pojedinim regijama. U poglavlju o nadimcima (koji su u Hrvata zapisana od X. st.) Šimunović se u prvome redu bavi njihovom tvorbenom raščlambom, a potom čitatelja upozorava na postojanje rodovskih (koji su prežitak drevnoga rodovskog društvenog ustroja), heraldičnih (imena s grbova) i dinastičkih imena (naziv se odnosi na dvoleksemna imena hrvatskih narodnih vladara koji su, uz papinu privolu, nosili jedno narodno i jedno kršćansko ime), pseudonimima, imenima nahoda te etnonimima (opširno se razglabaju i teorije o podrijetlu etnonima *Hrvat*) i etnicima.

¹ Apelativ *čavao/čaval* ima čeonu naglasak koji nije pomičan, a neetimološko (regresivno) se pomicanje naglasaka na završni slog u riječima s iskonskim kratkosilaznim naglaskom (istovjetno onome u slovenskome jeziku) moglo dogoditi samo u iznimno malome broju sjevernočakavskih i kajkavskih govora tako da je upravo nevjerojatno da športski komentatori (čak i oni iz Makarskoga primorja) tako često griješe ako već od njih ne možemo očekivati da poznaju mjesne prozodijske značajke koje su se odrazile u prezimenima kao što su *Goluža*, *Ĵoković*, *Mārковиć*, *Ōbradović* ili *Prkàčīn* ili u ojkonimima kao što su *Kosòri*, *Kovàčić*, *Pròzor* ili *Radùčić*.

U dijelu knjige koji se naziva *Toponimija* (209–320) posebna se pozornost obraća *urbonimima*, poglavito povijesnome nastanku gradskih imena. Riječ je o malome onomastičkom vodiču kroz hrvatske gradove. U poglavlju o mikrotoponimiji iznosi se njihova podrobna semantička i tvorbena razredba, a u poglavlju o oronimiji osobito je vrijedan popis oronimskih naziva predrimskog postanja (npr. *gripa, griža, gudura, lab, ripa, skrad* itd.). Poglavlju je o hidronimiji pridodan rad Stjepana Sekereša *Slavonska vodna imena* (307–320) u kojemu se upoznajemo s hidronimijom onomastički razmjerno nepoznate Slavonije.

Završni (peti) dio knjige *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* nosi naslov *Imena ostalih namjena* (321–382). Prvo je poglavlje toga dijela knjige posvećeno zoonimiji. Autor ističe kako su najbrojnija imena ovaca, dok su imena konja najučestalija u sjevernoj Hrvatskoj. Zoonimi su stranoga postanja uglavnom turski, vlaški i albanski. U poglavlju o duhovnome svijetu imena autor se dotiče ilirskih animalističkih božanstava, neobično žive slavenske mitologije (koja je preživjela pokrštavanje te se u puku održala do danas) te imena vezanih za štovanje pojedinih svetaca. Poglavlje o literarnoj onomastici Šimunović započinje prikazom romana *Pastir Loda* njegova suzavičajnika Vladimira Nazora. Imena likova u romanu „imaju čvrsto uporište u povijesnim zbivanjima, u topografiji kraja i u značajkama jezika kojima su oblikovana“. Šimunović donosi i kratki prikaz te inače bibliografski veoma oskudne onomastičke grane kao i kratki „onomastički opis“ likova iz hrvatske i svjetske književnosti otvarajući tako nove obzore i nudeći nove teme samim onomastičarima, ali i stručnjacima drugih srodnih jezikoslovnih i književnih znanstvenih disciplina. Na poglavlje se o literarnoj onomastici nadovezuje poglavlje *Uvid u imensku stilistiku* (363–368) koje budućim književnicima (ali i filmskim redateljima ili dramaturzima) nudi neke izražajne mogućnosti koje se u suvremenoj hrvatskoj književnosti rijetko iskorištavaju. Podsjetiti cjelokupnu hrvatsku javnost treba da su scenariji najuspješnijih hrvatskih televizijskih serija (pa i filmova) pisani na mjesnim dijalektima te da su se afektivna imena nekih likova (kao što su *Servantes, Roko Prč, Matan, Škiljo iz Zagvozda* ili *Očenašek*) usjekla u pamćenje više hrvatskih naraštaja. Posebno se poglavlje posvećuje krematonimima i krematonimiji, jednoj od mlađih onomastičkih grana koja se bavi proučavanjem imena proizvoda. Krematonimi su ujedno i odraz globalizacije, utjecaja jezika čiji su govornici stanovnici država s razvijenijim gospodarstvima na one sa siromašnijima (Šimunovićevim primjerima pridodajem danas nezaobilazne krematonime kao što su *Facebook* ili *Wikipedia*), njihova je neprilagođenost hrvatskome standardnom jeziku vidljiva na pravopisnoj (npr. *Internet*), pravogovornoj (*andôl*), morfološkoj i sintaktičkoj razini (navodim već bezbroj puta ponovljeni

primjer *Zagreb film festival*; tvorac toga krematonima ni danas ne shvaća da je strancu podjednako razumljiva i njegova umotvorina i lik koji ne odstupa od hrvatske standardnojezične norme, a zanimljivo je da posljednju riječ u krematonimu izgovara „lokalno“ *festivāl*, a ne „globalno“ *fēstivāl*). Šimunović upozorava na nedosljednosti u hrvatskim pravopisima, ali i na neslaganja unutar same onomastičke struke. Na „najezdu krematonima“ Šimunović ukazuje s pomoću isječaka novinskih članaka, a u sve se navedeno možete i sami uvjeriti ako se osvrnete na natpise oko sebe. Tako sam ja osobno, dok sam se za uskrсне blagdane odmarao u rodnome Metkoviću, pio kavu u *People's baru* (u prijevodu *Narodnome klubu*), potom sam za rođaka s Brača pošao po sadnice šipaka u poljoprivrednu apoteku *Habitus agro* (valjda bi to bila poljoprivredna apoteka sa stavom), na putu prema kući prošao sam pored kafića koji nose imena *Carpe diem* (koji neupućeni izgovaraju kao *Karpe djem* ili čak *Karpe dem*; valjda ljudi misle da je riječ o kafiću u kojemu se nudi marmelada), *Inside*, *Vibe* (koji se izgovara na sve moguće i nemoguće načine), *Khala* (vlasnik mi je rekao da je kafić nazvao po imenu indijske boginje onako kako ga je on čuo, a ne po tipu dalmatinske uske uličice), značenje mi imena tvrtka *Tjonta d. o. o.* ili *Geoproming* nimalo nisu prozirna, a ako negdje na cestama između Metkovića i Dubrovnika ugledate grafit BWK, pozdravili su vas plavo-bijeli ubojice (*Blue White Killers*), navijači negdašnjega prvoligaša, a sadašnjega ponosnog trećeligaša NK *Neretva*. U susjednoj Hercegovini nahodimo i mnogo nakaradnija imena kao što su *Dalmata Jura Shop*, *Rebac Benz*, a vrli se nadjevalac imena neki gorko našalio (barem se nadam) nazvavši svoj ugostiteljski objekt u selu Čeljevu nedaleko od Čapljinine *Čafff bar (sic)*. Tko mi ne vjeruje, neka pohodi područja naseljena Hrvatima u susjednoj državi! I ako se Petar Šimunović na kraju svoje knjige upitao „*U kojoj sam državi? U čijim imenima? U kakvu jeziku?*“, postaviti ću i ja sebi i vama slična pitanja: „*Ako već postoje zakoni o imenima tvrtka, zašto se ne provode? Zašto je jezična kultura na znatno nižim granama nego u bivšoj državi u kojoj nam nije bilo dopušteno ni da vlastiti jezik nazivamo njegovim pravim imenom?*“

No, govoriti je lako, a djelovati teško. Tim je važnije i uporno Šimunovićevo nastojanje da se podigne razina jezične kulture koju promiče u vlastitim knjigama i javnim nastupima zboriti o potrebi za biranim jezikom i govoreći istim. Kao poborniku impresionističke književne kritike, uvijek su mi bile drage pjesme i poruke koje lijepo zvuče, a da se i o ozbiljnoj znanosti može lijepo i zanimljivo zboriti, čime se i pouka prenosi bezbolnije te duže ostaje u pamćenju, mogu vam posvjedočiti Šimunovićeva djela. Već smo naveli kako je *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* svojevrsan priručnik pisanja znanstvenoga rada za pojedine onomastičke grane, ali je, kad smo već (zlo)upotrijebili jezik književne teorije, ujedno i otvoreno djelo, djelo u koje je moguće umetnuti i

primjere iz vlastite prakse, djelo koje potiče na nova istraživanja. Upravo je u tome, po mojemu skromnom sudu, najveća vrijednost ovoga djela. Jedina je mala zamjerka, ako je smijem uputiti, nedostatak kazala, no poznavajući autora vjerujem da će taj mali nedostatak biti ispravljen već u idućem izdanju knjige jer nam Šimunović, čak i u knjigama koja imaju obilježja udžbenika (a udžbenici sami po sebi sadržavaju općepoznate činjenice), uvijek donese i obilje novih, svježih podataka, što samo potvrđuje činjenicu da znanstvenici i u mirovini znaju doživjeti svoju novu mladost. Zbog toga se radujem novoj knjizi bibliotečnoga niza *Izabrana djela Petra Šimunovića*.

Domagoj Vidović